

ПРАВНИ СИСТЕМ И ЗАКОНОДАВСТВО БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ 1878 — 1914.

Једна од општих законитости у историјском развоју права јесте постојање континуитета између различитих правних система. Одређени правни поредак у правилу надживљава државу која је створила само то право. Свака нова држава мора да, барем за извјесно вријеме, остави у важности затечене правне прописе, или њихов знатан дио, и да их тек постепено замијени новим, својим правом⁽¹⁾.

1. — Ова општа законитост у историји права јасно се манифестује и запажа у Босни и Херцеговини у доба аустроугарске управе. Пријелас са османског на нови аустроугарски правни систем није извршен нагло, него врло опрезно и постепено. Може се рећи да је у области правног система, у великој мјери, одржан континуитет између старе османске и нове аустроугарске власти. Аустро-Угарска је задржала многе правне установе из дотадашњег османског писаног и босанског обичајног права, посебно у грађанском праву. Поред тога, сама нова аустроугарска управа почела је од првог дана доносити своје многобројне прописе.

Све је то чинило да је правни ситем Босне и Херцеговине у доба аустроугарске управе био врло сложен⁽²⁾. До почетка рада босанског Сабора 1910. године постојало је пет група правних извора: 1) закони, одлуке и наредбе заједничког министарства и Земаљске владе и одлуке Земаљског (врховног) суда у Сарајеву, које имају теоријски значај.

2) Закони и прописи донијети у доба османске управе и прописи ислама, уколико су у Босни стварно ступили у живот.

3) Породичноправни прописи римокатоличког и православног канонског права и обичајног права Јевреја.

4) Обичајно право, дјеломично још старословенског поријекла, али модифицирано под утицајем хрватско-мађарског, млетачког и турског права.

5) Као помоћни правни извор служио је аустријски Општи грађански законик.

Од 1910. године као нова група извора права јављају се закони које је у оквиру своје надлежности предлагао први босански Сабор.

(1) Ближе о томе, Проф. др А. Вајс, *Неке специфичне законитости у историјском развоју права*, Зборник радова из правне историје посвећен Алберту Вајсу, Београд 1966, 14—15.

(2) Досада најпотпунији приказ правног система дао је *László Szalay* у чланку *Bosznia és Herzegovina*, објављен у *Magyar Jogi Lexikon* (Мађарски правни лексикон), II, Будапешт 1899, 253—275.

У току цијеле аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини су важили различити прописи из исламског и османског права. Прије свега, важили су прописи шеријата који су регулисали породичне, наслеђо-правне, вакуфске и вјерске односе Муслимана⁽³⁾. Сви шеријатски прописи који се односе на породично право Муслимана сакупљени су и издати у Бечу 1883. у посебном зборнику: *Eherecht, Familienrecht und Erbrecht der Mohammedaner nach hanefitischen Ritus*⁽⁴⁾.

Поред шеријата, практично су важили и многи кануни (закони) још од времена Сулејмана Законодавца. То посебно важи за оне прописе којима су регулисани земљишни односи и који су дуготрајном примјеном постали у ствари елемент босанског обичајног права⁽⁵⁾. У припремању појединих прописа аустроугарска управа је водила рачуна о обичајном праву, па је Земаљска влада на основу Богишићева *Зборника садашњих правних обичаја у Јужних Словена* вршила одговарајуће анкете у земљи⁽⁶⁾. Забијежен је случај, да је приликом доношења грађанског закона 1884. године, шеф Правосудног одјела земаљске владе др Адалберт Шек (*Adalbert Schek*) лично интервјуисао неког Башића из Дувна, који је познавао дотадашњи систем земљишних односа у Босни⁽⁷⁾.

У првим годинама окупације, а дијелом и касније, примјењивана су и два посебна османска права (*Sonderrechte*). То су: право миллета (вјерских заједница), којим је регулисан положај немуслиманских заједница; и конзуларно право, по коме су стране силе уживале конзуларно-судску јурисдикцију над својим грађанима на територији Османске царевине⁽⁸⁾.

Аустро-Угарска је настојала својим прописима регулисати положај православне и католичке цркве у Босни. Већ 28. марта 1880. влада Монархије је закључила конвенцију са цариградском Патријаршијом, по којој је православна црква у Босни потпала под надзор државе, а васељенском патријарху је остала само општа духовна власт⁽⁹⁾. Послије дуже и упорне дипломатске активности у Ватикану, Аустро-Угарска је успјела 8. јуна 1881. потписати конкордат о увођењу свјетовне хијерархије у Босни и Херцеговини⁽¹⁰⁾. Овом уговором добио је аустријски цар привилегију да именује надбискупа и бискупе у БиХ.

Током 1880—81. успјела је Аустро-Угарска ријешити и питање укидања конзуларне јурисдикције и преласка цјелокупне судске власти на

(3) *Eduard Eichler, Das Justizwesen Bosniens und der Herzegovina, Wien 1889, 1—25. Уп. и Ferdinand Schmid, Bosniens und die Herzegovina unter der Verwaltung Oesterreich-Ungarns, Leipzig 1914, 110—113.*

(4) О исламском праву у Босни види студију дра Еугена Сладовића, *Исламско право у Босни и Херцеговини*, Београд 1927, 151.

(5) *E. Eichler*, н. дж., 25—47. и *F. Schmid*, н. дж., 113—116.

(6) Др Бертолд Еиснер, *О опћем грађанском праву у БиХ*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 2/1920, 81—109.

(7) Мухамед Хацијахић, *Извори и књижевност за проучавање правне повијести БиХ*, Мјесечник Хрватскога правничкога друштва, бр. 6—8, 1941, 293.

(8) *E. Eichler*, н. дж., 47—50; *F. Schmid*, н. дж., 116.

(9) *Declaration des ökumenischen Patriarchen in Constantinopel betreffend die provisorische Reglung der Verhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Bosnien, Sammlund der für Bosnien und die Herzegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen 1878—1880, Bd. I, Wien 1880, 322—325.* (У даљем тексту цитира се као *Sammlung*).

(10) Др фра Берислав Гаврановић, *Успостава редовите католичке хијерархије у БиХ 1881. г.*, Београд 1935, 202.

њен органе. Енглеска се прва, 15. октобра 1880, одрекла конзуларне јурисдикције над својим поданицима⁽¹¹⁾, што је потом учинила Њемачка⁽¹²⁾, коју су 22. октобра 1881. слиједиле Русија, Француска и Италија.⁽¹³⁾ Од 1. јануара 1882. изрицање правде у БиХ било је искључиво у надлежности аустроугарских власти.

Најважнија група правних прописа које је Аустро-Угарска преузела у Босни и Херцеговини, јесте османско тензиматско (реформно) законодавство, чије доношење почиње Хати-шерифом од Гилхане из 1839, и познатим Хати-хумајумом од 18. фебруара 1856⁽¹⁴⁾. Танзиматским законодавством у Босни су постављени нормативни основи буржоаске правне државе. Међутим, османска власт није имала довољно снаге да ово законодавство досљедно спроведе у пракси. Тек је Аустро-Угарска, полазећи од танзиматске нормативне основе, успјела изградити у БиХ буржоаски правни поредак и створити правну државу. Аустро-Угарска је преузела и санкционисала бројне османске законе из времена Танзимата⁽¹⁵⁾. Најважнији таквак закон је позната Саферска наредба⁽¹⁶⁾, којом су регулисани аграрни односи и која је у суштини остала на снази до краја аустроугарске владавине у Босни. Може се рећи, да је Аустро-Угарска у почетку преузела скоро све османске прописе из грађанског и земљишног права, јавне наставе⁽¹⁷⁾, или прописе техничког карактера⁽¹⁸⁾. У периоду своје најинтензивније нормативне активности, 1878—1880, Аустро-Угарска није издала у Босни ниједан свој закон или наредбу у области грађанског права. Одмах је санкционисала знатне дијелове османског Грађанског законика — Мецеле⁽¹⁹⁾. Поред тога, посебно су санкционисани османски Закон о земљишном посједу од 3. маја 1858, познат као Рамазански закон⁽²⁰⁾, Закон о тапијама из 1859⁽²¹⁾, два Закона о вакуфима из 1863. и 1870⁽²²⁾, и др. Преузето је више трговачких прописа, а прије свега османски Трговачки закон

(11) *Circularerlass der Landesregierung in Sarajevo betreffend die Aufhebung der Consularjurisdiction für die grossbritannischen Staatsangehörigen, Sammlung, II, 69.*

(12) Наредба зем. владе за БиХ од 5. II 1881. усљед које се припадници и штићеници немачке државе подвргавају судиштам постављеним и земљи, *Сборник закона и наредба за БиХ, 1881, 127—128.*

(13) Окружница Зем. владе за БиХ којом се обзнањује да су се владе Русије, Француске и Италије одрекле своје конзуларне судбености у БиХ, *Сборник закона и наредба за БиХ, 1881, 750—751.*

(14) Dr Talat Miras, *Le Tanzimat et son système législatif, Annales de la Faculté de droit d'Istanbul, XVII/1967, 1—40.*

(15) E. Eichler, *н. дж., 51—101, F. Schmid, н. дж., 117—122.*

(16) *Verordnung vom 14. Safer 1276 (12. September 1859) betreffend die Regelung der zwischen den Grundherrn und den Pächtern in Bosninen und der Herzegovina bestehenden Agrarverhältnisse, Sammlung, I, 507—511.*

(17) *Gesetz über den allgemeinen Unterricht vom 25. Džemaziul ahir 1285 (1869), Sammlung, I, 285—309.*

(18) Нпр. османске прописе о држању парних машина. (*Vorschriften über stationäre Dampfmaschinen und Apparate vom 9. Zilhidže 1281*) 1864, *Sammlung, I, 615—622.*

(19) *Civilrechtsnormen, Sammlung, II, 275—394.*

(20) *Gesetz über den Grundbesitz, Sammlung, II, 275—300.*

(21) *Tapengesetz, Sammlung, II, 300—306.*

(22) *Gesetz über die Verwaltung der Vakufs; Gesetz über die Behandlung der Vakufsgüter, Sammlung, II, 309—327, 344—349.*

од 30. априла 1860⁽²³⁾. Ове прописе аустроугарска власт је постепено мијењала и прилагођавала својим потребама и новим економским односима у Босни. Тако су већ 1883. донијети нови трговачки⁽²⁴⁾, и мјенбени закон за БиХ⁽²⁵⁾.

Насупрот грађанском праву, Аустро-Угарска је у области материјалног и процесног кривичног права одмах прогласила своје посебне законе за Босну и Херцеговину. Тако је већ 1. септембра 1879. ступио на снагу Кривични законик⁽²⁶⁾, а 1. јануара 1881. Процесни законик⁽²⁷⁾. Кривични законик је новелиран послје проглашења земаљског Устава 1910. године⁽²⁸⁾.

Одмах по окупацији почиње изградња и новог аустроугарског правног поретка у БиХ. Заједничко министарство у Бечу и Земаљска влада у Сарајеву доносе скоро свакодневно бројне правне прописе, законе, наредбе, расписе и окружнице. Ови прописи се односе прије свега на организацију и дјелатност нове управе и судства, што посебно важи за период до јуна 1882, тј. вријеме успостављања аустроугарске власти у Босни и Херцеговини⁽²⁹⁾. Организовање владе и управног апарата у Босни почело је јануара 1879. на основу „Провизорног дјелокруга рада поглавара земаљске владе у БиХ“, који је цар санкционирао 29. октобра 1878⁽³⁰⁾. Тај рад је настављен наредбом о организацији судова, од 30. децембра 1878⁽³¹⁾. Изградња система власти је довршена наредбама од 3. августа 1882, којима је уведена функција грађанског доглавника (цивилног адлатуса) Земаљске владе⁽³²⁾, и одређен дјелокруг те владе⁽³³⁾. У овој области Аустро-Угарска доноси искључиво своје прописе, осим што је санкционисала османски закон о надежности шеријатских судова из 1860⁽³⁴⁾, који је међутим, 1883. замијенила својом одговарајућом наредбом⁽³⁵⁾.

Систем власти успостављен у периоду 1878—1882, остао је у бити непромијењен до краја аустроугарске владавине у БиХ, иако је у међувремену у њему извршено низ већих или мањих административно-техничких промјена, побољшања и допуна. Након проглашења Устава, дошло је 1912.

(23) *Handelsgesetz, Sammlung*, II, 395—452.

(24) Трговачки закон за БиХ, *Зборник закона и наредба за БиХ* 1883, 303—439.

(25) Мјенбени закон за БиХ, *Зборник закона и наредба за БиХ*, 1883, 450—476.

(26) *Strafgesetz über Verbrechen und Vergehen, Sammlung* II, 79—162.

(27) *Strafprozessordnung, Sammlung*, II, 191—265.

(28) Новела кривичноме закону, *Гласник закона и наредба за БиХ*, IV/1910, 77—81.

(29) *E. Eichler*, н. дј., 105—211.

(30) *Provisorischer Wirkungskreis des Chef's der Landesregierung in Bosnien und der Herzegovina, Sammlung*, I, 10—14.

(31) *Circularerlass der Landesregierung in Sarajevo betreffend die Organisation der Gerichte, Sammlung*, II, 4—5.

(32) Наредба о власти цивилног адлатуса поглавнице земаљске владе за БиХ, *Зборник закона и наредба за БиХ*, 1882, 313—315.

(33) Наредба о пословном обсегу земаљске владе за БиХ те начину пословања код исте. *Зборник закона и наредба за БиХ*, 1882, 315—316.

(34) *Gesetz über den Wirkungskreis der Scheriatgerichte, Sammlung*, II, 476—481.

(35) Наредба о устројству и дјелокругу шеријатских судова, *Зборник закона и наредба за БиХ*, 1883, 538—542.

до извјесне реорганизације босанске управе, наредбама о власти земаљског поглавара⁽³⁶⁾, и земаљске владе⁽³⁷⁾.

Тек пошто је средином 1882. у суштини довршен систем организације власти, почела је Аустро-Угарска интензивно замјењивати османско законодавство својим прописима⁽³⁸⁾, тако да је 1914. остало на снази још свега неколико турских танзиматских закона⁽³⁹⁾.

Најважнију нормативну активност испољава Аустро-Угарска у финансијским, царинским и пореским пословима. Босна и Херцеговина је већ децембра 1879. укључена у монетарно и царинско подручје Монархије⁽⁴⁰⁾. У погледу непосредних пореза Аустро-Угарска је задржала у БиХ углавном османски порески систем, који је постепено усавршаван законским и административним мјерама. Основни непосредни порез, који је Монархија задржала читаво вријеме своје управе у БиХ, била је земљарина, тзв. десетина, која се по османском закону из 1871. наплаћивала у новцу⁽⁴¹⁾. Међутим, систем посредних пореза, тј. трошарина, царина и монополи преузети су у цијелости из Монархије. Читав финансијски систем био је постављен тако, да се трошкови земаљске управе покрију приходима прикупљеним у БиХ. У току свих 40 година своје управе, Аустро-Угарска је успјела држати равнотежу између прихода и расхода у босанском буџету⁽⁴²⁾.

Може се рећи, да је правни систем, као и цјелокупна аустро-угарска управа у БиХ, имао дијелом, посебно до 1910. године, карактер једног провизоријума, и да је до краја остао нејединствен и противрјечан, а понекад и у раскораку са друштвеним односима на које се морао примјењивати. Тек након анексије 1908, када је положај Монархије у БиХ правно дефинитивно ријешен, и пошто је 1910. почео радити први босански Сабор, могла је Аустро-Угарска одлучније кренути у рашчишћавање унутрашњих противрјечности, па и оних у правном систему.

2. — Све до увођења Устава у Босни и Херцеговини, 17. фебруара 1910, припадала је законодавна власт аустроугарском цару и краљу, као апсолутном носиоцу власти у овој крунској покрајини (Reichsland). Сва законодавна власт припадала је искључиво цару. Свака његова наредба имала је снагу закона и није била везана за прихватање од било кога другог органа. Зато до увођења Устава није у Босни постојала разлика између наредбе и закона⁽⁴³⁾. Наредбе и законе је супотписивао заједнички министар финансија, у чијем ресору су израђивани пројекти ових аката.

Међутим, поступак доношења једне наредбе или закона до његовог подношења цару на санкционисање био је врло сложен, везан за однос снага и тенденција унутар Монархије и за међународну ситуацију, пошто

(36) Наредба заједничког министарства о власти земаљског поглавнице и његова замјеника, *Гласник закона и наредба за БиХ*, VI/1912, 113.

(37) Наредба заједничког министарства финансија о организацији и власти зем. владе за БиХ, *Гласник закона и наредба за БиХ*, X/1912, 167—168.

(38) E. Eichler, н. дж., 105—211.

(39) Др Еуген Сладовић, *Управна наука и управно право БиХ*, Сарајево 1916, 80—81.

(40) F. Schmid, н. дж., 751—794.

(41) Ludwig Dimitz, *Die forstlichen Verhältnisse und Einrichtungen Bosnien und der Herzegovina*, Wien 1905, 81.

(42) Бишке о томе, Др Мехмед Спахо, *Финансијске прилике Босне и Херцеговине од 1878 до 1918*, Календар „Народна узданица“, II/1934, 81—99.

(43) Др Е. Сладовић, *Управна наука и управно право БиХ*, 81.

је Босна до 1908. формалноправно била османска покрајина. Сложена уставна структура Монархије и специфичан међународноправни положај Босне чинили су питање њеног законодавства веома осјетљивим. При сваком законодавном пројекту пазило се на очување равнотеже аустријских и угарских интереса.

Делегације нису имале никаквог удјела у законодавству Босне, а парламенти Аустрије и Угарске само изузетно, што се у пракси догодило свега једанпут приликом доношења тзв. паралелног аустријског и угарског Закона о управљању Босном и Херцеговином, 1880. године⁽⁴⁴⁾. И овај једини случај да легислативе одлучују о БиХ оцијењен је у Бечу, „као преизазнање у суверена права владара на подручју спољне политике“⁽⁴⁵⁾. Угарски предсједник владе Калман Тиса (Kálmán Tisza) је захтијевао да пројекат овог закона, који се сводио на прецизирање права двију влада Монархије према БиХ, буде поднијет на одобрење пештанском парламенту, како би тиме сломио отпор мађарске опозиције, која се противила окупацији Босне. Због финансијских тешкоћа у којима се Монархија налазила, цар је попустио Тисином притиску, па је пројект поменутог закона поднијет аустријском и угарском парламенту на одобрење.

Непуне двије године након анексије уведен је у БиХ нови уставни поредак, регулисан са шест закона који представљају цјелину: (1) Земаљски устав (статут); (2) Изборни ред; (3) Саборски пословни ред; (4) Закон о друштвима за БиХ; (5) Закон о скупљању за БиХ; и (6) Закон о котарским вијећима⁽⁴⁶⁾. Уставом је уведен у БиХ земаљски Сабор који је добио извјесну улогу у законодавству. босански Сабор није додуже имао законодавну власт која је и даље припадала цару, тј. владама у Бечу и Пешти и заједничком министарству финансија. Члан 21. Устава је једино одредио, да ће „на законима сарађивати сабор у који ће становништво Босне и Херцеговине одашиљати посланике“. Међутим, босански Сабор није имао право чак ни сарађивати на свим законима, пошто су из његове надлежности изричито изузети послови који се тичу оружане силе, уређења међусобних трговачких и прометних веза, царина и осталих послова који у БиХ могу бити уређени на основу Закона о управи из 1880. године.

Надлежност босанског Сабора протезала се „искључиво на босанско-херцеговачке послове“. У те „босанскохерцеговачке послове“ спадало је према члану 42. Устава: закључивање нових и конвертирање постојећих зајмова; отуђење и оптерећивање земаљског имања; кривично правосудје; криминална полиција, надзор над странцима, путне исправе и попис становништва; грађанско право⁽⁴⁷⁾; јавне књиге; трговачко и мјенично право;

(44) *Gesetz vom 22. Februar 1880, betreffend die durch den Berliner Vertrag vom 13. Juli 1878 an Oesterreich-Ungarn übertragene Verwaltung Bosniens und der Hercegovina, Sammlung, I, 8—9.*

(45) Цвеад Јузбашкић, *О настанку паралелног аустријског и угарског закона о управљању БиХ*, Радови АНУБИХ, XXXII/1967, 171.

(46) *Гласник закона и наредба за БиХ*, II/1910, 17—64. Бањке о босанском Уставу, Др И. Кршњави, *Die bosnisch-hercegovinische Verfassung, Oesterreichische Rundschau, XXIII, Heft 2, 15. IV 1910, 91—101.*

(47) Овдје је постојао један изузетак, пошто је чланом 10. Устава одређено, „да ће се међу Муслиманима примјењивати шеријатско право на породичне и женидбене послове те на нашљедство у мулку“ (приватној својини).

шумско и рударско право, акционарска и осигуравајућа друштва и друге; право удруживања и скупљања, штампа и ауторска права; сви здравствени послови; обртно-правни послови и њихов надзор; сви социјално-политички послови; настава на свим научним и наставним заводима; вјерски послови; аграрноправни односи; подизање нових и промјена постојећих господарских завода; опште мјере за подизање и унапређење gospodarства; сви прописи о посједу у подручју шумарства; повећавање и увођење нових пореза; катастар; подизање и поправљање казнионица; градња жељезница „за које се предвиде владине основе“; градња цеста и других комуникација и прирез за цесте; заснивање и уређење купалишта и лијечилишта; и састав опћина.

Поред ових послова, надлежност Сабора обухватала је и „установљење годишњег земаљског прорачуна“, тј. буџета. Влада је по члану 44. била обавезна „да сваке године на вријеме поднесе сабору прорачун о земаљским приходима и расходима“, који је Сабор дужан одмах узети у претрес и донијети одлуку прије почетка нове године. Уколико Сабор не усвоји буџет на вријеме „остаје на снази прорачун текуће године догле, док га не замијени нови законито усвојени прорачун“. Међутим, Сабор није могао расправљати о ставкама буџета које се односе на босанскохерцеговачке чете и војне заводе, на послове „који су у објема државама Монархије уређени заједничким споразумом“, те о царинама и пословима и приходима државног монопола. Да би саборски закључак био ваљан, потребно је присуство више од половине чланова Сабора и апсолутна већина главова присутних лица.

Обим наведених послова није био мали, па би надлежност босанског Сабора била доста широка, без обзира на значај питања која су изузета из његове компетенције, да није било одредбе члана 37, према којој на све законске основе које спадају у дјелокруг босанског Сабора „треба да пристану владе обију држава Монархије прије него ће бити предане сабору“. Поред тога, по одредби члана 38. за законе, „које је усвојио сабор, треба превишња потврда (санкција) коју ће испословати заједнички министар финансија, пошто претходно добије пристанак обје државе Монархије“. Ове чињенице давале су легислативној надлежности босанског Сабора само савјетодавни или „сарађивачки“ карактер⁽⁴⁸⁾, док је законодавна власт и даље остала у рукама аустријског цара.

Босански грађански „реал“ политичари ипак су прихватили овакав Сабор, са веома скученим правима, „као базу за будући рад“⁽⁴⁹⁾. И поред многих унутрашњих и спољних криза које су потресале босанску политику, Сабор је успијевао дати свој допринос побољшању и доношењу многих несумњиво корисних законских пројеката.

3. — Може се закључити, да је у Босни и Херцеговини у периоду аустроугарске владавине изграђен посебан правни режим, различит од правног система Аустрије и Угарске које су фактички управљале Босном, и од система Турске којој је Босна до 1908. формално припадала. Правни систем

(48) У поређењу са савременим уставним повељама у новим крунским земљама, Моравској 1906. и Буковини 1910, босански Устав је далеко заостајао, посебно у погледу легислативне власти. (*Robert A. Kann, The Multinational Empire, I, New York 1950, 432.*)

(49) Никола Стојановић, *На прагу новог доба*, Преглед, бр. 1/1910, 3—4.

БиХ чине двије компоненте: стара османска и нова аустријска, што чини специфичност босанског правног поретка. До Устава 1910. БиХ није могла учествовати у обликовању свог правног система; послије проглашења Устава, Босна даје сопствени, иако ограничени допринос изградњи свог правног поретка. Међутим, све то не утиче на чињеницу да је БиХ са становишта унутрашњег правног поретка била трећа „држава” у оквиру Хабсбуршке монархије⁽⁵⁰⁾. Поред Аустрије и Угарске, Босна је била трећи правни субјективитет са својим посебним законима. У уставном периоду, тај правни субјективитет БиХ изражава се дјеломично кроз Сабор⁽⁵¹⁾. Према томе, Босна и Херцеговина је у оквиру Хабсбуршке монархије имала свој посебан правни систем, који се континуирано развијао још од турског времена, са својим посебним законима.

Др Мустафа Имамовић

РЕЗЈУМЕ

Правовая система и законодательство Боснии и Герцеговины 1878—1914 гг.

Боснија и Герцеговина в границах Габсбургской империи имели свою особую систему, последовательно развивавшуюся еще с турецких времен и содержащую свои особенные законы. В праве в значительной степени была сохранена непрерывность между старым османским и новым австрийским правопорядком. В особенности последовательность была проведена в гражданском праве, в котором Австро-Венгрия задержала старое турецкое право, в частности танзимат (реформы) и постепенно его заменяла своими положениями. В области уголовного и в большей части публичного права Австрия сразу же ввела свое новое право. Таким образом правопорядок в Боснии и Герцеговине состоял из двух компонентов: старого османского и нового австрийского, что представляет его особенность. Босния с точки зрения внутреннего правопорядка была в составе империи третьим государством (наряду с Австрией и Венгрией). Босния не располагала правом самой устанавливать свой правопорядок, ибо законодательная власть принадлежала австрийскому императору и правительствам в Вене и Будапеште, но она задержала свой внутренний правовой субъективитет, после 1910 года получивший свое выражение через местный Сабор.

SUMMARY

The legal Sistem and Legislation of Bosnia and Herzegovina From 1878 to 1914

Bosnia and Herzegovina had, within the Habsburg Monarchy, their own legal system, which continuously has been developed since the time of Turks, with its special laws. The continuity between the old Osmanli and new Au-

(50) Ову чињеницу запазно је већ Живојин Перчић, *О правном положају Босанаца и Херцеговаца у странци државама*, Београд 1906, 31.

(51) Norbert Wurmbrand, *Die rechtliche Stellung Bosniens und der Herzegovina*, Wien und Leipzig 1915, 146.

strian legal systems has been kept to a great extent in the law. This was particularly the case with the civil law, in which Austria-Hungary had retained the old Turkish, special »tranzimat« (reformatory) law, substituting it gradually by its own regulations. In the penal and, for the most part, public law Austria immediately introduced its new law. So the legal system of Bosnia and Herzegovina consisted of two components, the old Osmanli and the Austrian giving it a specific feature. Bosnia was, from the standpoint of the internal legal system, the third »state« (besides Austria and Hungary within the Monarchy) Bosnia could not create its own legal system because the legislative power was vested in the Austrian emperor and the governments in Vienna and Budapest, but retained its internal legal subjectivity which partly manifested itself through the Bosnian Diet after 1910.

RÉSUMÉ

Le système juridique et la législation de la Bosnie-Herzégovine 1878—1914

Dans le cadre de la monarchie des Habsbourgs la Bosnie-Herzégovine avait un système juridique particulier, qui se développait avec continuité depuis l'époque de la domination turque, avec ses lois spéciales. Dans le droit la continuité s'était maintenue dans une large mesure entre l'ancien ordre juridique ottoman et le nouvel ordre juridique autrichien. C'était le cas en particulier du droit civil, l'Autriche-Hongrie ayant conservé l'ancien droit turc spécialement le droit »tenzimât« (de réforme) en le remplaçant peu à peu par ses propres prescriptions. Dans le domaine du droit pénal et dans la plus grande partie du droit public l'Autriche a immédiatement introduit son nouveau droit. Ainsi l'ordre juridique en Bosnie-Herzégovine reposait sur deux composantes, à savoir: l'ancien ordre ottoman et le nouvel ordre autrichien; ce qui fait sa spécificité, la Bosnie était en ce qui concerne son ordre juridique interne le troisième Etat (outre l'Autriche et la Hongrie) au sein de la Monarchie. La Bosnie ne pouvait pas former elle-même son ordre juridique, car le pouvoir législatif appartenait à l'empereur d'Autriche et aux gouvernements à Vienne et à Budapest, mais elle a conservé sa subjectivité juridique interne, qui s'exprimait en partie après 1910 par l'assemblée bosniaque.